

Vad studerade arbetare i Sverige och Storbritannien?

Den bildningsrörelse som växte fram inom arbetarrörelsen under 1900-talets början kom tidigt att få både olika form och innehåll i olika länder. I artikeln jämförs och analyseras ämnen på kurser anordnade av Workers' Educational Association, WEA, i Storbritannien och Arbetarnas bildningsförbund, ABF, i Sverige under mellankrigstiden. Även om vissa likheter fanns mellan ämnesvalen i de båda länderna så var skillnaderna desto större.

Av Jenny Jansson

Under 1900-talets början växte arbetarrörelsens egen bildningsrörelse fram. Studier hade länge varit en viktig fråga för arbetarrörelsen och en allmän uppfattning var att utbildningar utformade av borgerliga institutioner reproducerade borgerliga värderingar. Arbetarklassen borde därför organisera sina egna utbildningar. Studierna erbjöd arbetarna en möjlighet att tillägna sig nya kunskaper och innehöll ideologisk och organisatorisk skolning. Därigenom blev de en viktig arena för etablerandet och reproduktionen av organisationskultur och identitet.

Den rörelsedrivna studieverksamheten kom att utformas på olika sätt i olika länder. Få studier som jämför arbetarbildning i olika länder har emellertid genomförts¹ och vi saknar kunskap om likheter och skillnader mellan till exempel bildningssystem, vilka som deltog i studierna och ämnesval i olika länder, trots att just de interna utbildningarna kan hjälpa oss att förstå varför arbetarrörelsen utvecklades olika i olika länder. Just ämnesval – vad arbetarna valde att studera – är intressant att jämföra då det för det första avslöjar vilka ämnen som ansågs viktiga för arbetarklassen att ha fördjupade kunskaper i. Detta varierade beroende på landets och arbetarrörelsens storlek,

geografi, bildningssyn och relationen till den internationella arbetarrörelsen. För det andra indikerar ämnesvalen utbildningens funktion, det vill säga om utbildningarna främst syftade till att kompensera arbetarna för en låg formell utbildning eller om det var arbetarrörelsens behov som stod i centrum. Medan den första typen av studier ofta var studier i klassiska skolämnen såsom historia, geografi och matematik, var den senare typen av utbildning inriktad på ideologiska och organisatoriska frågor, helt enkelt att utbilda funktionärer. Att jämföra vilka ämnen som studerades avslöjar således vilken roll som bildningsrörelserna spelat för olika arbetarrörelser.

I den här artikeln jämför jag ämnesval i två länder som på ytan uppvisade stora likheter under 1920- och 1930-talen men som vid närmare analys uppvisar betydande skillnader: Storbritannien och Sverige. I båda länderna riktade sig studierna till och förmådde mobilisera en bredare massa. I Storbritannien, där bildningsorganisationer tidigt etablerades kom Workers' Educational Association, WEA, grundad 1903, att bli den ledande studieorganisationen. I Sverige kom arbetarbildningen att sammanflätas med folkbildningen och den ledande studieorganisationen blev Arbetarnas bildningsförbund, ABF, som grundades 1912.

Bildningsrörelser i Storbritannien och Sverige

I Storbritannien kom WEA att bli den viktigaste organisationen som organiserade utbildningar för arbetarklassen. Organisationen grundades av Albert Mansbridge med syftet att förena arbetarrörelsens organisationer och den så kallade *university extension movement* som erbjöd vuxenutbildning men som i sin dåvarande form främst utnyttjades av medelklassen. Mansbridge menade att

Albert Mansbridge var grundare av Workers' Educational Association, WEA.

om arbetarrörelsens organisationer kunde knytas till WEA skulle det garantera att studierna kom arbetarklassen till gagn.² Den vanligaste studieformen var de så kallade *tutorial classes*. Dessa var ofta studier förlagda till kvällar eller helger och som kunde kombineras med förvärvsarbete. Klasserna bestod av trettio studenter och en lärare (»tutor») som kom från universitetet. Studierna pågick oftast ett helt eller tre år. Det fanns också kortare kurser samt en variant av studiecirkeln men dessa var inte lika vanliga som de ett- och treåriga kurserna. Regelbundna inlämningsuppgifter krävde en betydande insats från deltagarna.³

I Sverige kom ABF, grundat av Rickard Sandler, att spela en avgörande roll för att tillgängliggöra olika former av studier för arbetarklassen. Inom ABF blev studiecirkeln den vanligaste studieformen. Till skillnad från *tutorial classes* var studiecirkeln en mer informell studieform. Den ideala studiecirkeln hade ingen lärare utan rollen som ordförande cirkulerade och det var en del av läroprocessen.⁴ Studiecirkeln innebar inga obligatoriska inlämningsuppgifter och formerna för hur länge man deltog och vad som studerades var också långt mindre reglerat än i Storbritannien.

Studiecirkeln, liksom *tutorial classes*, blev

Albert Mansbridge (till höger) håller tal 1913.

mycket populära under 1920- och 1930-talen. Mellankrigstiden är därför en intressant period att studera; bildningsrörelserna fick under denna period ett uppsving i hela Europa. Det är också en tidsperiod där arbetarrörelsen splittrades i olika ideologiska falanger vilket fick effekter även för bildningssfären, då kurser med ideologiskt innehåll blev omdebatterade. I Storbritannien blev den ideologiska schismen så stor att en ny bildningsorganisation, National Council of Labour Colleges, NCLC, grundades 1922.⁵

Ämnena i Storbritannien

Det i särklass vanligaste ämnet i Storbritannien under mellankrigstiden var »litteratur och drama».⁶ Framför allt lades betoning på den inhemska litteraturen och ett betydande antal kurser vigdes åt Shakespeare.⁷ Litteratur förknippas ofta med klassisk bildning och var ett vanligt ämne inom all form av arbetarbildning, men i Storbritannien fick litteratur en särskilt viktig ställning. Andra populära ämnen fluktuerade över tid. Som framgår av tabell 1 var ekonomi det ämne som det anordnades näst flest kurser i

under tidsperioden. Ekonomi var framför allt populärt under 1930-talets första år och det ökade intresset för ekonomi torde hänga samman med depressionen. I figur 1 framgår att antalet klasser i ekonomi framför allt ökade läsåret 1931–32 vilket sammanfaller med den ekonomiska krisen och att Storbritannien övergav guldmyntfoten.⁸ Historia i olika former, både allmän, ekonomisk och industrihistoria var andra populära ämnen, liksom kurser i lokalhistoria.

Tabell 1. De tio vanligaste ämnena på klasser organiserade av WEA 1920–1940

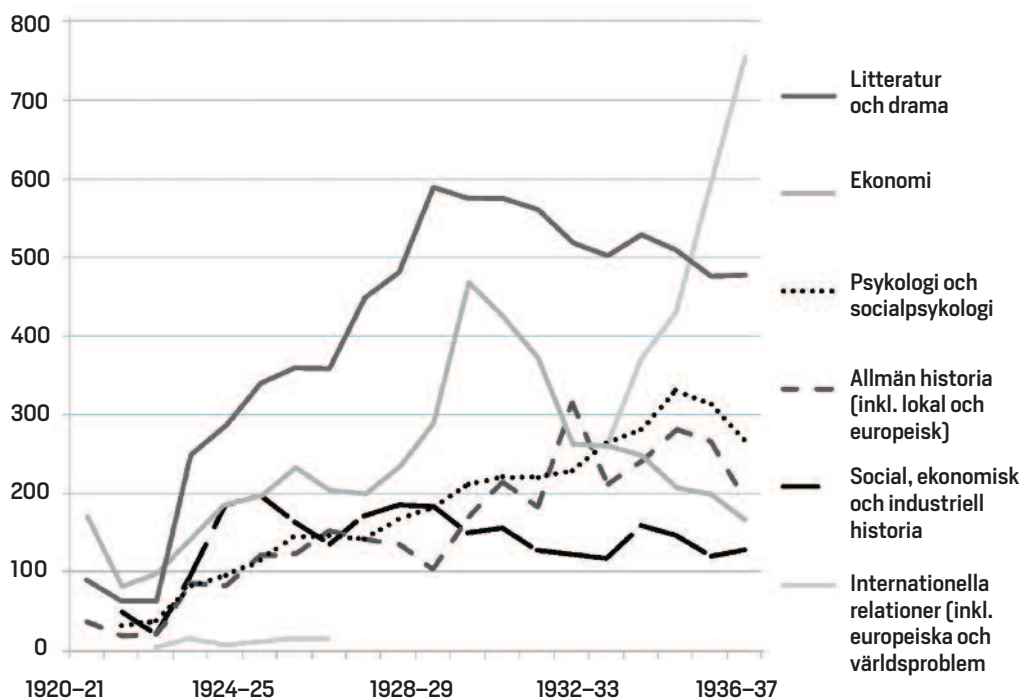
Ämne	Antal klasser
1. Litteratur och drama	8 067
2. Ekonomi	4 655
3. Psykologi	3 494
4. Allmän historia (inkl. lokalhistoria och europeisk)	3 104
5. Ekonomisk, social och industriell historia	2 600
6. Internationella relationer inkl. europeiska och världsproblem	2 467
7. Stats- och samhällskunskap	2 354
8. Musik	2 291
9. Naturvetenskap	1 989
10. Filosofi, etik och politisk teori	1 821

Källa: WEAs verksamhetsberättelser 1920–40

Humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen utgjorde den absoluta majoriteten av den brittiska kursverksamheten, men även naturvetenskapliga ämnen studerades om än i lägre utsträckning.⁹ Kurser orienterade mot praktisk yrkesutbildning var uteslutet inom WEA och de naturvetenskapliga och tekniska ämnena var därför av »icke-praktisk» natur (non-vocational).¹⁰ Beslutet att utesluta yrkesutbildningar var principiellt: WEA var en organisation som skulle främja bildning i en bredare bemärkelse. Det var heller inte vanligt med funktionärsutbildningar, det vill säga kurser som syftade till att utbilda arbetarrörelsens aktivister i organisationskunskap. För att erhålla sådana fick arbetarna vända sig till fackföreningsrörelsens egen avdelning inom WEA, Workers' Educational Trade Union Committee (WETUC), eller till NCLC som hade kopplingar till det kommunistiska

Ovan: Den första universitetsstudiekursen på Rochdale 1907, ämne industrihistoria.
Nedan: En diskussion i trädgården på Balliol College, Oxford.

Figur 1. De sex vanligaste ämnena bland tutorial classes (advanced, 3-year and 1-year tutorial classes)

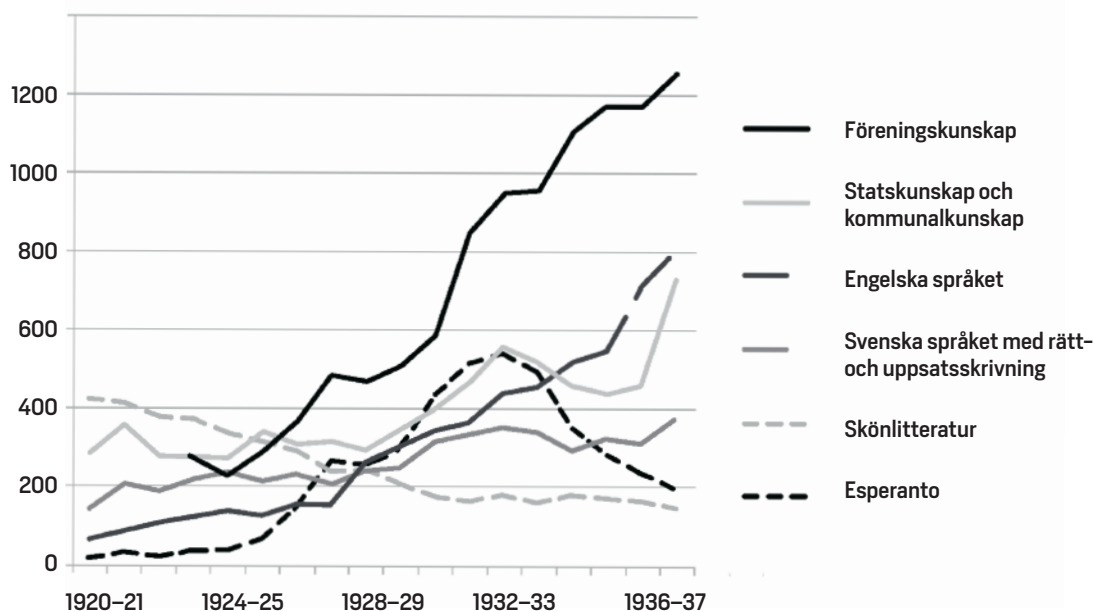
tiska partiet och som erbjöd kurser utifrån ett marxistiskt perspektiv.¹¹

Figur 1 visar hur ämnena fluktuerade över tid. I mitten av 1930-talet ökade ämnet internationella relationer, inklusive Europeiska politiska problem och världsproblem, markant. Internationella relationer och världspolitiska problem hade under olika namn studerats redan under 1920-talet, under läsåret 1927–28 gavs bland annat en kurs med namnet »Peace in our Time» i Bridgewater.¹² Denna typ av kurser hade dock försvunnit ur förteckningarna läsåret 1935–36 när intresset för internationella relationer ökade snabbt. Uppgången speglar de alltmer spända politiska relationerna i Europa. Med första världskrigets skyttegravar färskt i minnet var fredsfrågan och utvecklingen i Tyskland i högsta grad av intresse för den brittiska arbetarklassen och i december 1939, efter andra världskrigets utbrott, utkom WEA med en studieplan för studiecirkelar i ämnet »Tyskland och

Europa», i vilken Tysklands roll i europeiska krig grundligt analyserades av deltagarna.¹³

Svensk studieverksamhet

I Sverige kunde studiecirkeldeltagarna själva välja vad de ville studera men ABF hade tagit fram ett ganska stort antal studieplaner, utarbetade av medlemsorganisationerna, med förslag på cirkelns upplägg samt litteraturlistor. De vanligaste studiecirkelämnena i Sverige finns angivna i tabell 2. Även i Sverige var litteratur ett viktigt ämne, särskilt under ABF:s tio första verksamhetsår. Under 1920-talet kom i stället föreningskunskap att bli det vanligaste ämnet inom ABF. Det närliggande ämnet fackföreningskunskap, med överlappande innehåll och kurslitteratur, var det nionde vanligaste ämnet inom ABF. I dessa studiecirkelkurser fanns också ett tydligt ideologiskt inslag.¹⁴ Med andra ord prioriterades ämnen som syftade till att utbilda rörelsefunktionärer genom ABF. Även om

Figur 2. De sex vanligaste ämnena bland ABF:s studiecirklar

Tabell 2. De tio vanligaste ämnena bland ABF:s studiecirklar 1921-1937.

Ämne	Antal studiecirklar 1921-1939
1. Föreningskunskap	10 642
2. Statskunskap och kommunalkunskap	7 113
3. Engelska språket	5 700
4. Svenska språket med rätt- och uppsatsskrivning	4 767
5. Skönlitteratur	4 550
6. Esperanto	4 214
7. Räkning	4 127
8. Bokföring	3 658
9. Fackföreningskunskap	3 451
10. Sång och musik	3 190

Källa: ABF:s verksamhetsberättelser 1921-1939.

deltagarna själva valde ämne, fanns inom de flesta av ABF:s medlemsorganisationer rekommendationer om ämnesval och just föreningskunskap och fackföreningskunskap sågs som lämpliga intro-

duktionskurser för nya medlemmar i den fackliga rörelsen, vilket delvis förklarar varför dessa typer av kurser blev så omfattande.

I Sverige ägnades också mycket tid åt att studera språk; både engelska, svenska och esperanto var populära kurser som låg på topp tio över de vanligaste ämnena i Sverige. Franska och tyska var också ämnen som studerades regelbundet men av klart färre än engelska och esperanto. Därutöver fanns också ett fåtal studiecirklar i spanska och ryska.

Just esperantos popularitet kan förklaras med vikten av arbetarrörelsens internationalism under mellankrigstiden. Esperantorörelsen växte under 1920- och 1930-talen i Sverige och engagerade många inom den svenska arbetarrörelsen, vilket bland annat är märkbart genom det antal motioner på parti- och förbundskongresser som handlade om »världsspråksfrågan». ¹⁵ En ledande idé bakom rörelsens expansion var att arbetar-klassen

behövde ett gemensamt språk för att kunna enas och det mest rättvisa var att välja ett nytt språk så det blev lika för alla.¹⁶ Under några år på 1930-talet var språket det näst största ämnet inom ABF efter föreningskunskap bland de svenska studiecirk-larna. När esperantorörelsens världskongress hölls i Stockholm 1934 kulminerade antalet studiecirk-lar i ämnet – hela 538 studiecirk-lar studerade espe-ranto under läsåret 1933–34.¹⁷

Ett annat ämne som ökade markant över tid var stats- och kommunalkunskap, ett ämne som också var vanligt i Storbritannien. Uppgången i början på 1930-talet som kan skönjas i Sverige kan förklaras med socialdemokraternas valfram-gångar och behovet som uppstod att utbilda par-tifunktionärer som kunde representera partiet i valda församlingar.

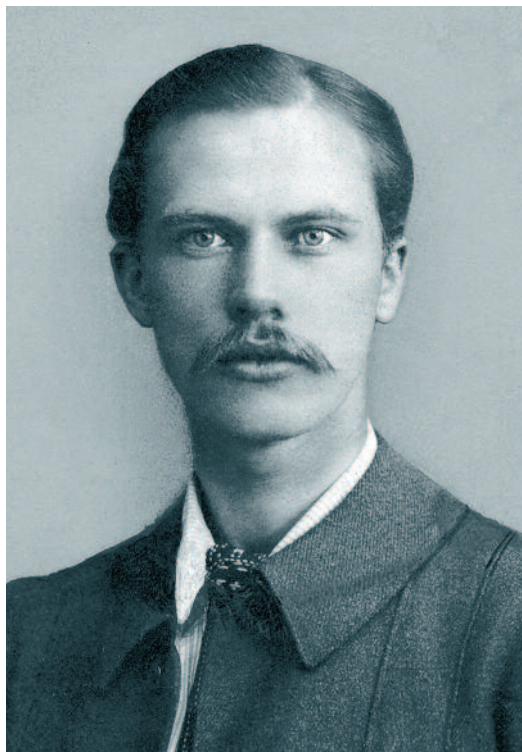
Ämnesval i två länder: studiernas olika funktion

Det finns likheter mellan ämnesvalen i Storbri-tannien och Sverige under 1920- och 1930-talen, till exempel att litteratur ansågs viktigt, liksom humaniora och samhällsvetenskapliga ämnen som var vanliga i båda länderna. Som ILO konsta-terade 1936 syftade arbetarbildningen i Sverige och Storbritannien främst till att »utveckla arbe-tarens personlighet».¹⁸ Ingen yrkesutbildning erbjöds av vare sig WEA eller ABF.

Det finns också betydande skillnader. I Stor-britannien hade studieverksamheten en mer aka-demisk karaktär än i Sverige och stor möda lades på humaniora, framför allt organiserades kurser i historia och litteratur. Detta bör ses i ljuset av att Storbritannien hade en lång tradition av att universiteten organiserade olika former av stu-dier för en bredare massa, den så kallade *university extension movement*.¹⁹

En annan faktor som kan ha bidragit till den akademiska karaktären i WEA var att en bety-dande del av rörelsens intellektuella, som påver-kade studieverksamhetens utformning under pe-rioden, i flera fall själva arbetade vid universite-ten som lärare eller professorer så som R.H. Taw-ney, G.D.H. Cole och William Temple.²⁰

Internationella relationer och nationaleko-nomi, som var viktiga ämnen i Storbritannien, stu-

Rickard Sandler var en ledande intellektuell inom den samtida socialdemokratin och var med om att grunda Arbetarnas bildningsförbund, ABF.

derades även i Sverige, fredsfrågan fanns till exem-pel som studiecirkelämne under några år, men inget av dessa ämnen nådde den omfattning som de fick i Storbritannien. I Sverige var i stället språk-studier de vanligaste »generella» ämnena. Som framgår av tabell 1 fanns inte ett enda språk på topp-tio listan i Storbritannien. Språkstudiernas vikt i Sverige och frånvaron av språkstudier i Storbritannien kan förklaras med att svenskan var ett jämförelsevis litet språk medan engelskan var ett världsspråk. För att kunna kommunicera med andra arbetarrörelser samt läsa verk från interna-tionella socialisterna krävdes språkkunskaper, vilket blev särskilt påtagligt för svenskarna. Den svenska arbetarrörelsen hämtade också inspiration från framför allt Tyskland men även Storbritannien, vil-ket krävde att åtminstone rörelsens ledare hade vissa språkkunskaper.

Det som framför allt utmärker Sverige är tyngd-vikten som lades på organisations- och förenings-

Det fanns skillnader mellan länderna. I Storbritannien fanns till skillnad från i Sverige en lång tradition där universitet organiserade studier för de breda lagren. I Sverige blev språkstudier viktiga bland studiecirkelarna. Svenska var till skillnad från engelska inget världsspråk.

kunskap. Ur ett jämförande perspektiv framstår den svenska studieverksamheten inom arbetarrörelsen som en utbildning av medlemmar i att driva lokalföreningar och representera arbetarpartierna i folkvalda församlingar, snarare än att främja allmän bildning och personlig utveckling som i den brittiska bildningsrörelsen. ABF:s funktionärsutbildningar hade förmodligen stor effekt på hur arbetarrörelsens organisationer kom att utvecklas. Arbetare från hela landet läste samma litteratur och följde samma studieplaner vilket

främjade byggandet av enhetliga organisationer. I Storbritannien utbildades funktionärer av de enskilda parti- och fackliga organisationerna samt av separata organisationer, men inte av WEA. Den svenska studieverksamheten som bedrevs av ABF kan därför sägas ha främjat rörelsen mer än de individer som rörelsen bestod av och skillnaderna mellan den brittiska och den svenska studieverksamheten tyder på att studierna fyllde olika funktioner i de båda länderna.

Abstract

Workers' education became an integral part of the labor movement at the turn of the twentieth century. However, few studies have compared study activities cross-nationally. In this article I

analyze the subjects studied in the British tutorial classes arranged by the Workers' Educational Association (WEA), and the Swedish study circles arranged by Arbetarnas bildningsförbund (ABF) during the inter-war period. In Britain, huma-

nities and social sciences dominated workers' education, literature being by far the most common subject studied. Economics and history were also popular subjects. Literature was also a commonly studied subject in the Swedish

study circles but during the 1920s subjects which aimed at teaching the participants organizational and ideological skills superseded literature. Language courses were also very popular in Sweden. Comparing the course subjects, it seems that the British workers' education primarily focused on self-cultivation of the individual worker whereas the Swedish workers' education emphasized skills that would benefit the labor movement organizations.

Noter: Vad studerade arbetare i Sverige och Storbritannien?

1 Några viktiga jämförande studier är: Tom Steele, *Knowledge is power! The rise and fall of European popular educational movements, 1848–1939*, Bern 2007; Philip G. H. Hopkins, *Workers' education: an international perspective*, Milton Keynes 1985; Marius Hansome, *World workers' educational movements: their social significance*, New York 1931.

2 Röger Fieldhouse, *A history of modern British adult education*, Leicester 1998, s. 166–167.

3 Mary Danvers Stocks, *The Workers' Educational Association : the first fifty years*, London 1953, kapitel 4; Albert Mansbridge, »The Workers' Educational Association of Great Britain», *International Labour*

Review, Vol. 6 No 3 1922, s. 339–342.

4 Ingvar Törnqvist, Oscar Olsson *folkbildaren: i synnerhet hans tankar om universitetens roll i folkbildningsarbetet*, Stockholm 1996., s. 26 30.

5 Will White Craik, *The Central Labour College, 1909–29: a chapter in the history of adult working class education*, London 1964, s. 129 f.

6 John McIlroy, "The dying of the light? A radical look at trade union education", Marjorie Mayo & Jane Thompson, (red.), *Adult learning, critical intelligence and social change*, Leicester 1995.

7 W.E.A., *The Workers' Educational Association Twenty-Third Annual Report for the year ended May 31st*, 1926, London 1926, s. 37.

8 Barry Eichengreen, & Peter Temin, »The Gold Standard and the Great Depression», *Contemporary European History* Vol. 9 No2 2000.

9 Tom Woodin, »Working class Education and Social Change in Nineteenth and Twentieth century Britain», *History of Education* Vol. 36 No4 5 2007; Fieldhouse 1998, kapitel 7.

10 W.E.A. *W.E.A. Foundation and Purpose*, 1947, WEA Box 1, Working Class Movement Library (WCML) Manchester.

11 Jenny Jansson, »Class For-

mation in Sweden and Britain: Educating Workers», *International Labor and Working-Class History* Vol. 90 2016.

12 W.E.A. *The Workers' Educational Association Twenty-Third Annual Report for the year ended May 31st*, 1928, London 1928, s. 51.

13 W.E.A. *Germany & Europe. An outline for study circles*, 1939, WEA Box 2 WCML Manchester.

14 Jenny Jansson, *Manufacturing consensus: the making of the Swedish reformist working class*, Uppsala 2012.

15 Lars Gogman, »Mellan Babels torn och Norra Bantorget: Arbetaresperantismen», *Arbetarhistoria*, 143–144:3–4 2012.

16 Bo Sandelin, *Esperanto: drömmen om ett världsspråk*, Stockholm 2013.

17 ABF, *Verksamhetsberättelse arbetsåret 1933–34*, Stockholm 1934.

18 ILO, *Recreation and Education. Reports presented to the International Conference on Workers' Spare Time, Brussels 15–17 June 1935*, Brussels 1936, s. 6.

19 Fieldhouse 1998, s. 36 ff.

20 Lawrence Goldman, »Intellectuals and the English working class 1870–1945: the case of adult education», *History of Education*, Vol. 29 No 4 2000.